

LUND UNIVERSITY

Rapport från projektet Öppen vetenskap vid LU

Lindh, Karolina; Eriksen, Jon

2022

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Lindh, K., & Eriksen, J. (2022). *Rapport från projektet Öppen vetenskap vid LU.*

Total number of authors:
2

Creative Commons License:
Ospecificerad

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

LUNDS
UNIVERSITET

Rapport från projektet Öppen vetenskap vid LU

Karolina Lindh & Jon Eriksen

DEL 1.....	1
Bakgrund	1
Vad avses med öppen vetenskap?	1
Projektets syfte.....	2
LERUs färdplan och projektets leveransmål.....	3
Disposition.....	4
Omvärlden.....	5
En kort internationell utblick.....	5
Nationell lägesbild	6
Exempel andra universitet	10
Öppen vetenskap vid LU.....	12
Svar från fakulteterna.....	12
Open access-publicering.....	13
FAIR & EOSC.....	14
Utbildning	16
Meritering, incitament, utvärdering och metrik	16
Forskningens integritet.....	17
Samverkan, allmänhetens deltagande och medborgarforskning	17
Sammanfattning.....	18
DEL 2.....	19
Vision	19
Förslag till organisering	19
Arbetsgrupp för öppen vetenskap	20
Team forskningsdata	20
Team Open Science Champions	21
ÖV-admin och sekreterare	21
Befintliga gruppers utvidgade uppdrag.....	22
Verksamhetsplan.....	22
Slutord	26
Bilaga 1 Projektplan.....	27

DEL 1

Bakgrund

Öppen vetenskap är ett paraplybegrepp som inbegriper flera olika praktiker som har gemensamt att de syftar till att öka forskningens transparens och reproducerbarhet, dess genomslag utanför akademien och allmänhetens delaktighet. Tendenser i samhället pekar på ett allt större behov av just ökad öppenhet mellan universitet och det omgivande samhället.

Vetenskaplig kunskap behöver finnas tillgänglig för parter utanför akademien för att kunna användas i beslutsunderlag och policyutveckling inom olika områden. De data och processer som ligger till grund för resultat behöver också finnas tillgängliga för forskare vid andra lärosäten på ett sådant sätt att de kan granskas och återanvändas.¹ Universitet ska främja kritiskt tänkande och kunskapsutveckling och för att kunna möta globala utmaningar gällande klimat, hälsa, utbildning, en fredlig samexistens och ekonomi är tillgänglig vetenskaplig kunskap, utvecklad utifrån olika ansatser och perspektiv, en nödvändighet. Under Covid-pandemin blev det tydligt hur både tidig delning av data och resultat forskare emellan bidrog till att snabba på kunskapsutvecklingen kring viruset och behandlingar, men också hur viktigt det är att data tillgängliggörs på ett sådant sätt att resultat kan granskas kritiskt. Samhällets förtroende för forskningen är beroende av transparens och insyn i forskningens processer, förutsättningar och analyser.

Den omdaning av medielandskapet som skett till följd av utvecklingen av digital informationsteknik har också fått konsekvenser för hur information och kunskap sprids och vad som får genomslag. Desinformation i form av fabricerade fakta, "fake news" eller alternativa fakta, har kommit att få ett alltmer påtagligt inflytande i samhällsdebatten. Kraven på läsare och mottagare att kritiskt granska sina informationsflöden ökar. Vetenskapligt baserad kunskap ska rimligen vara enklare att nå och ta del av än fabricerade fakta. På samma gång erbjuder digitaliseringen större möjligheter för delaktighet och öppenhet i vetenskapliga processer. Om tilltron till vetenskapen minskar och vetenskap inte upplevs som tillgänglig för den breda allmänheten, måste universitet och lärosäten synliggöra vad de bidrar med².

Vad avses med öppen vetenskap?

Öppen vetenskap är inte en lösning utan en strävan som kan tillämpas på många olika sätt inom olika discipliner. Till praktiker som syftar till att öka forskningens transparens, reproducerbarhet och tillgänglighet räknas exempelvis open access-publicering, tillgängliggörande av forskningsdata och/eller metadata i enlighet med FAIR-principerna och deltagande i öppen peer-review. Det kan också handla om att involvera forskningens intressenter eller medborgare på olika sätt, eller att under olika faser i forskningsprojekt dela metoder, analysförfaranden, kod eller mjukvaror. Listan kan göras lång men vad som lämpar sig för ett specifikt projekt eller för en forskare eller forskargrupp är avhängigt faktorer så som syfte, metodologi och ämnesspecifika omständigheter. Viktigt att poängtera i sammanhanget är att öppenhet tillämpas så långt detta är etiskt försvarbart och i enlighet med rådande lagstiftning. Öppen vetenskap förknippas också med de förutsättningar för tillgängliggörande och deltagande som digitala teknologier erbjuder och möjliggör idag och som inte varit tillgängliga tidigare. Oavsett hur öppen vetenskap tillämpas och praktiseras är målet det samma: att öka forskningens transparens, reproducerbarhet och tillgänglighet.

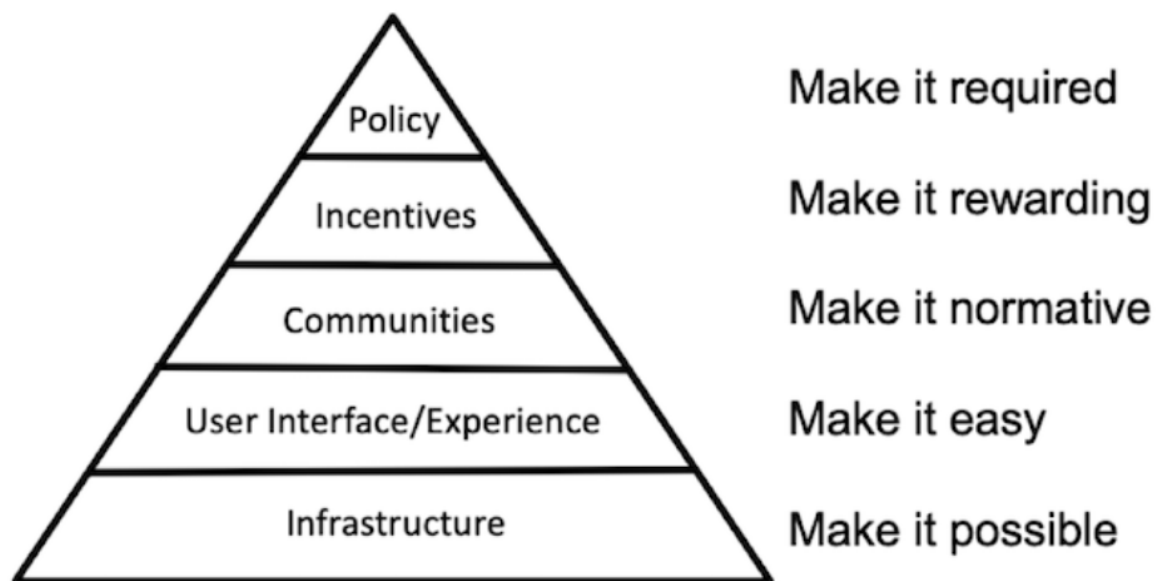
Öppen vetenskap har fått ett allt större genomslag inom forskningspolitiken. 2016 antog EUs regeringar rådsslutsatser för en övergång till öppen vetenskap vilka innebar ett åtagande för

¹ [Pathways to the future](#)

² [Open Science and its role in universities](#) s. 4

respektive medlemsnation att all offentligt finansierad forskning skulle göras öppet tillgänglig senast 2020. I de två senaste svenska forskningspropositionerna tillskrivs lärosätena en betydelsefull roll för omställningen till öppen vetenskap.

Som medlem i League of European Research Universities (LERU) förväntas LU arbeta med öppen vetenskap utifrån LERUS färdplan, *Open science and its role in universities: a roadmap for cultural change*, som publicerades 2018. Här beskrivs öppen vetenskap främst som en kulturförändring mot ökad transparens, reproducerbarhet och tillgänglighet. Öppen vetenskap är ”det nya normala”³. Denna kulturförändring inbegriper även frågor gällande meritering, utvärdering och incitament och att nödvändig infrastruktur finns tillgänglig.

Triangeln ovan⁴ visualiserar kulturförändringen som en pyramid med en bas av infrastrukturer och topp som utgörs av policy. Policy kan här likställas med ”det nya normala”, och om öppen vetenskap ska komma att bli detta ska infrastrukturer vara enkla att använda. Att tillämpa öppen vetenskap ska utgöra normen vilket förutsätter att detta också är meriterande och belönande.

Projektets syfte

I projektdirektivet⁵ beskrivs att syftet med projektet är att ”...utreda olika alternativ för hur en struktur för LUs arbete med frågor som handlar om öppen vetenskap kan se ut”. Mot bakgrund av påtryckningar från finansärer för tillgängliggörande av publikationer och forskningsdata, forskningspolitiska målbilder gällande desamma, och en ökad efterfrågan kring input från LU i frågor kopplade till öppen vetenskap har behovet av en funktion vid LU som kan ta hand om dessa frågor blivit tydlig. Att följa utvecklingen kring öppen vetenskap såväl inom som utanför LU är en nödvändighet för att LU som lärosäte ska kunna främja LUs forskares möjligheter att tillämpa öppen vetenskap i sin forskning. I dagsläget finns ett antal enheter vid LU som på olika sätt är involverade i det som ryms under begreppet öppen vetenskap och som stöttar forskare med t.ex. publicering,

³ [Implementing Open Science](#)

⁴ <https://www.cos.io/blog/strategy-for-culture-change> [2022-08-25]

⁵ Se Bilaga 1

forskningsdatahantering och vid ansökningar. Med tanke på områdets dynamiska karaktär efterfrågas i projektdirektivet en ökad samordning i form av förslag gällande vision, verksamhetsplan och organisering kring LUs vidare insatser gällande öppen vetenskap. Projektet har fokuserat på att skapa en LU-gemensam struktur för att hantera och möta de gemensamma frågor rörande öppen vetenskap som universitetet behöver ta sig an.

LERUs färdplan och projektets leveransmål

I projektet har vi utgått från LERUs färdplan, *Open science and its role in universities: a roadmap for cultural change*, för att dela in öppen vetenskap i angripbara områden, identifiera viktiga intressenter vid LU, samt för att föreslå en riktning för LU som harmonierar med LERUs.

I färdplanen beskrivs den öppna vetenskapen vila på åtta pelare vilka är de samma som de åtta ambitioner Europakommissionen skriver fram i sin policy för öppen vetenskap⁶. Dessa åtta pelarna utgörs av:

- (1) Future of Scholarly Communication,
- (2) FAIR data,
- (3) EOSC,
- (4) Education and skills,
- (5) Rewards & Incentives,
- (6) Research Integrity,
- (7) Next generation metrics,
- (8) Citizen science.

De åtgärder och initiativ som skisseras under de olika pelarna varierar i konkretisering. Gällande vetenskaplig kommunikation rekommenderas universitet ta fram en färdplan för vetenskaplig publicering, förespråka författar-id som ex. ORCID men också identifiera nya former för stöd till OA-publicering. Arbetet för tillgängliggörande av forskningsdata berörs både i punkten om FAIR och den om EOSC. Universitet rekommenderas anta en policy för FAIR samt följa upp dess implementering. Adekvata infrastrukturer och stöd i form av data stewards och finansiering för detta ska också etableras. Samarbete med nationella och internationella parter inom området ska också finnas. En sådan internationell part är det europeiska initiativet European Open Science Cloud (EOSC) som syftar till att ta fram en federerad lösning för forskningsdata vilket i sin tur förutsätter att de lokala infrastrukturer som utvecklas görs kompatibla med EOSC. Insatserna gällande utbildning och kompetenshöjning behöver utgå från olika målgruppers och discipliners behov. De kan handla övergripande om öppen vetenskap eller fokusera på FAIR, ansvarsfulla sätt att använda bibliometri eller ha andra specifika fokus. Universitet bör även följa upp i vilken utsträckning utbildningar omsätts i praxis. Belöning och incitament förefaller vara ett av de svårare och med diffusa områdena att adressera. Här har det som summeras under pelaren New generation metrics en viss roll då universitet ombeds utarbeta en bibliometripolicy enligt Leidenmanifestet⁷ och inkorporera nya sätt att värdera forskning i interna befordringsprocesser. Färdplanen beskriver vad universitet kan göra för att integrera öppen vetenskap och förändra kulturen inom akademien.

⁶ https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/strategy-2020-2024/our-digital-future/open-science_en [2022-05-25]

⁷ [The Leiden Manifesto for research metrics](#)

Samtidigt betonas att öppen vetenskap inte behöver avgränsas till enbart dessa åtta pelare utan kan vila på andra praktiker och teman. Var ett universitet befinner sig i arbetet mot öppen vetenskap och hur de lokala och nationella förutsättningarna ser ut har alltså betydelse för, och ska övervägas i, det vidare arbetet och prioriterade satsningar. Ett klargörande gällande detta fångas delvis upp i ett av projektets leveransmål:

- Inventera hur öppen vetenskap implementeras och praktiseras vid LU idag.

I denna projektrapport har vi också summerat aktuella nationella initiativ och riktlinjer för området öppen vetenskap samt riktat blicken utåt mot ett antal utländska lärosäten som arbetar med implementering av öppen vetenskap för att ta lärdom och inspiration från dessa.

I LERUs färdplan presenteras fyra övergripande rekommendationer till medlemsuniversiteten. Dessa är att:

- (1) Tillsätta en "senior manager" som leder arbetet med öppen vetenskap.
- (2) Utveckla ett program för kulturförändring.
- (3) Utveckla programspår som identifierar och främjar den öppna vetenskapens fördelar.
- (4) Utveckla en kommunikationsstrategi för området.

Dessa övergripande rekommendationer harmonierar väl men inte ordagrant med följande leveransmål i projektet:

- Föreslå en vision och tillhörande verksamhetsplan, inklusive förslag på utbildning, för arbetet med öppen vetenskap på Lunds universitet.
- Föreslå hur LUs arbete gällande öppen vetenskap kan organiseras både strategiskt och operativt. Förslagen ska vara förankrade i ovan nämnda inventering och svara mot vision och verksamhetsplanen.
- Lämna förslag på en kommunikationsplattform för arbetet med öppen vetenskap vid Lunds universitet.

En vision och verksamhetsplan kan utgöra början på ett program för kulturförändring och tillsammans med de föreslagna kommunikationskanalerna användas som utgångspunkt för en universitetsgemensam kommunikationsstrategi kring öppen vetenskap.

Vidare har ett av projektets leveransmål varit att ta fram en ny OA-policy för LU:

- Föreslå en policy för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer vid Lunds universitet.

Disposition

Den här rapporten är uppdelad i två delar. Den första delen har en inventerande och kartläggande karaktär. Först ges en kortfattad bild av den internationella och nationella utvecklingen kring öppen vetenskap. Denna del baseras på skriftliga källor så som rapporter, riktlinjer och beslut från olika aktörer. Härefter ger vi en lägesbild av hur öppen vetenskap adresseras vid LU idag, dvs. det som efterfrågas i projektets första leveransmål. Efter detta redogör vi kortfattat för hur fyra andra utländska universitet arbetar med öppen vetenskap utifrån vad som framkommit i de samtal som vi har haft med representanter från dessa. En övergripande kartläggning av vad LUs forskare gör som kan placeras under paraplyet öppen vetenskap har inte varit möjlig att göra men genom ett antal samtal med forskare från LUs olika fakulteter har vi möjlighet att göra vissa nedslag i hur öppen

vetenskap praktiseras idag. Del 1 avslutas med en sammanfattning som fungerar som avstamp för rapportens andra del där de förslag som efterfrågas i projektdirektivet presenteras.

Omvärlden

Under de senaste åren har öppen vetenskap fått en allt mer framskjuten plats på internationella organisationers och nationella forskningspolitiska agendor. Flertalet initiativ som syftar till att främja och möjliggöra öppen vetenskap har initierats av intressenter inom forskningen.

En kort internationell utblick

Internationellt förekommer många initiativ kring öppen vetenskap och flera övernationella organisationer framhäver betydelsen av öppen vetenskap i form av policys eller rekommendationer. Bland dessa återfinns organisationer med olika roller i relation till Lunds universitet och vars hållning varierar från rekommendationer till bindande krav.

Som redan nämnts identifierar Europakommissionen i sin policy för öppen vetenskap från 2016 åtta ambitioner⁸. Dessa har implementerats bland annat i utlysningar inom EUs forskningsprogram, senast i Horisont Europa 2021-2027 där förväntningarna och kraven på att öppen vetenskap tillämpas är högre än i tidigare ramprogram. Hur olika "open science practices" tillämpas och på vilka sätt dessa gagnar projektets syfte ska skrivas fram som en del av projektets metodologi och bedöms således som en del av Excellence. Till den här typen av praktiker räknas utöver tillgängliggörande av publikationer och data även tillgängliggörande av källkod, algoritmer, modeller och arbetsflöden. Tidig delning av forskning genom exempelvis publicering av pre-prints, registered reports eller liknande, användning av öppna infrastrukturer för delning, samt andra åtgärder som säkerställer forskningens reproducerbarhet räknas också hit. Så även öppen peer-review och samverkan med andra aktörer utanför forskningssamfundet genom exempelvis medborgarforskning⁹. För att tilldelas finansiering är omedelbar open access-publicering och datahanteringsplan där det framgår hur data från det aktuella projektet ska göras FAIR obligatoriskt. Om detta inte är möjligt ska skäl framgå av ansökan. Att kunna beskriva *hur* öppna praktiker ska implementeras i ett forskningsprojekt och på vilket sätt detta gynnar projektet är därför en nödvändig färdighet för att kunna konkurrera om medel från Horisont Europa. Ett initiativ som initierats av EU och som också är en av ambitionerna i kommissionens policy är European Open Science Cloud (EOSC). Detta är idag en förening med medlemmar bestående av lärosäten och forskningsorganisationer i Europa som arbetar för att ta fram en federerad lösning för forskningsdata. Detta i sin tur förutsätter att metadatastandarder som används i lokala arkiv harmonieras¹⁰. LU har under 2022 blivit medlem i EOSC Association och förväntas därmed bidra till utvecklingen av EOSC.

EU stöttar också cOalition S, ett initiativ från forskningsorganisationer och finansiärer som 2018 med sin Plan S väckte stor debatt med stramare oa-krav. I enlighet med Plan S ska open access-publicering ske omedelbart och oa-publicering i hybridtdiskrifter utan en tydlig tidplan för övergång till full oa stötts inte¹¹. Bland cOalition S medlemmar återfinns såväl internationella organisationer, så som Världshälsoorganisationen, samt flera nationella forskningsfinansiärer. De svenska finansiärer som ställt sig bakom Plan S är i nuläget Forte, Formas och Vinnova. Detta innebär att det inte bara är forskare vid LU som får medel från Horisont Europa som omfattas av krav gällande omedelbar oa, utan även de som beviljas medel från Forte, Formas eller Vinnova.

⁸ [Open Science](#)

⁹ [Horizon Europe, open science](#) [220825]

¹⁰ <https://eosc-portal.eu/> [220825]

¹¹ <https://www.coalition-s.org/> [220825]

EU bedriver ett brett arbete kring öppen vetenskap där exempelvis krav kring öppna praktiker är märkbara för forskare från LU som ska söka medel, men LU har också aktivt visat sitt stöd för kommissionens arbete genom sin medlemsansökan till EOSC och därmed tagit på sig rollen som en samarbetspart i utvecklingen.

I LERUs arbete kring öppen vetenskap kan LU tillsammans med andra medlemslärosäten arbeta proaktivt kring öppen vetenskap. Inom LERU finns flera arbets- och policygrupper som fokuserar på områden som berör öppen vetenskap. Bland de som explicit fokuserar på öppen vetenskap finns The LERU Information and Open Access Policy Group och Open Science Ambassadors. Under den senare har flera *task forces* skapats som fokuserar på särskilda aspekter av öppen vetenskap, så som metrik, medborgarforskning och infrastrukturer. I den sistnämnda pågår en kartläggning av i vilken utsträckning medlemslärosätena idag är beroende av kommersiella aktörer för tillgång till data från den egna organisationen.

UNESCO tog 2021 fram internationella rekommendationer för öppen vetenskap och beskriver öppen vetenskap som en väg mot en mer transparent, demokratisk, och inkluderande vetenskap med stor betydelse för att FNs globala hållbarhetsmål ska uppnås¹². UNESCO pekar också på betydelsen av nationella policyer på området. UNESCOs skrivelser är rekommendationer och inga bindande krav, men rekommendationen skickar en tydlig signal att man inom organisationen ser frågan som global och mycket betydelsefull för alla nationer.

En annan tillämpning av öppen vetenskap som är på stark frammarsch är samverkan i form av medborgarforskning. En europeisk portal med verktyg och råd gällande medborgarforskning har upprättats¹³ och såväl vetenskapliga tidskrifter som konferenser med fokus på medborgarforskning har etablerats.

Initiativ som presenterats här ovan pekar samtliga mot en allt mer övernationell organisering kring öppen vetenskap, vilket också är en förutsättning då globala utmaningar, potentiella lösningar av olika slag och forskning rör sig över nationsgränser. Öppen vetenskap har också kommit att bli något som forskningsorganisationer förväntas bidra till och forskare praktisera i den mån det är möjligt samt juridiskt och etiskt försvarbart.

Nationell lägesbild

Idag utgör öppen vetenskap en aspekt av svensk forskningspolitik. I regeringens forskningsproposition *Kunskap i samverkan*¹⁴ från 2016 framgår öppen tillgång till forskningsresultat som finansierats av offentliga medel som en viktig del i Europakommissionens arbete mot öppen vetenskap. Med forskningsresultat avses i sammanhanget vetenskapliga publikationer, forskningsdata och konstnärliga verk. Målbilden som presenterades i propositionen var att omställningen mot öppen tillgång ska vara genomförd 2026. Vetenskapsrådet fick i uppdrag att samordna det nationella arbetet mot öppen tillgång för forskningsdata och Kungliga biblioteket motsvarande ansvar gällande öppen tillgång till publikationer.

I den senaste forskningspropositionen *Forskning, Frihet, Framtid* från 2020 har begreppet öppen vetenskap anammats.

¹² [Open Science unesco.org](https://unesco.org)[220825]

¹³ <https://eu-citizen.science/> [220825]

¹⁴ [Regeringens proposition 2016/17:50](#)

Omställningen till ett öppet vetenskapssystem innebär en omfattande utveckling där så många moment och verktyg som möjligt i forskningsprocessen görs öppet tillgängliga via internet¹⁵

Formuleringen antyder att det här ingår ytterligare aspekter utöver öppen tillgång till publikationer, data och konstnärliga verk. Trots detta förekommer ingen diskussion om andra aspekter än publikationer och forskningsdata i avsnittet om öppen vetenskap. Medborgarforskning nämns som ett exempel på allmänhetens delaktighet i forskningsprocesser i en annan del i propositionen. Allmänhetens delaktighet förväntas leda till ökad förståelse om vetenskapliga processer och vetenskaplig kunskap¹⁶. I oktober 2021 tilldelades KB ytterligare uppdrag i relation till öppen vetenskap¹⁷. Detta innefattar att kartlägga och analysera användningen av öppna läresurser och allmänhetens delaktighet i forskningsprocesser.

I forskningspropositionen från 2020 trycker regeringen på att lärosäten och forskningsfinansiärer har ett stort ansvar för att målen om öppen tillgång uppnås samt att dessa aktörers principer för öppen tillgång överensstämmer¹⁸. Regeringens regleringsbrev för universitet och högskolor för budgetåret 2021 avslutas med en skrivelse om öppen vetenskap.

Universitet och högskolor ska fortsätta att utveckla arbetet med öppen vetenskap i syfte att verksamheten ska bidra till att den nationella riktningen för ett öppet vetenskapssystem uppnås (prop. 2020/21:60). I arbetet ingår att bidra med underlag till Vetenskapsrådets och Kungl. bibliotekets respektive uppdrag om samordning av arbete för öppen tillgång¹⁹.

Vetenskapsrådet

En del av det arbete VR gör inom ramen för sitt samordningsuppdrag om öppen tillgång till forskningsdata är att ta fram rekommendationer och vägledningar för öppna data. 2020 publicerade VR rekommendationer för öppen tillgång till forskningsdata²⁰, en vägledning för implementering av FAIR togs fram redan 2018 och uppdaterades 2021. VR planerade att under 2021 och 2022 ta fram en vägledning om vilka data som lämpar sig för öppen tillgång utifrån gällande regelverk samt vilka licenser som är lämpliga för forskningsdata. I sin slutredovisning av samordningsuppdraget som publicerades 2022 beskriver Vetenskapsrådet en internationell utveckling där datapubliceringar positioneras som direkt meriterande faktorer i ansökningar och utvärderingar, bland annat inom Horisont Europa där dessa bedöms som öppen praktik. VR inleder 2022 ett särskilt arbete som siktar att utreda hur en ny meritvärdering kan utvecklas, och deltar också i EU-kommissionens expertgrupp som arbetar för att ta fram en överenskommelse gällande meritbedömning. En del i ett större kulturskifte mot öppenhet är att öppen datapublicering uppfattas bidra till långsiktig nytta för både framtida forskning och samhället i stort. I sin analys lyfter VR också behov som identifierats i arbetet kring öppen tillgång, däribland vikten av att arbetet stöds både praktiskt och strategiskt av lärosätenas ledningar²¹. VR listar en rad nationellt prioriterade behov i arbetet med öppen vetenskap, däribland en nationell strategi och nationella riktlinjer för öppen tillgång till

¹⁵ [Regeringens proposition 2020/21:60](#) s. 100

¹⁶ [Regeringens proposition 2020/21:60](#) s. 137-138

¹⁷ [Uppdrag om öppna läresurser och allmänhetens deltagande i forskningsprocessen](#) regeringen.se

¹⁸ [Regeringens proposition 2020/21:60](#) s. 102

¹⁹ [Regleringsbrev 2021 Myndighet universitet och högskolor](#) esv.se

²⁰ [Vetenskapsrådets rekommenderar öppen tillgång till forskningsdata](#) vr.se

²¹ [Vetenskapsrådets samordningsuppdrag om öppen tillgång till forskningsdata 2022](#) s. 32-41

forskningsdata och ett ökat infrastrukturellt och finansiellt stöd. Angående universitetens och högskolornas roll för öppen tillgång till forskningsdata skriver Vetenskapsrådet:

De forskningsutförande organisationernas roll i ekosystemet är att se till att öppen tillgång till forskningsdata implementeras i verksamheten, på en strategisk och en teknisk nivå. På strategisk nivå kan det innebära att policyer för öppen tillgång etableras, att öppen tillgång finns i organisationens struktur genom att se till att nödvändiga kompetenser och resurser finns samt att stödjande funktioner för forskare etableras. Utifrån samordningsperspektivet är det viktigt att policyer och stödjande funktioner etableras i enlighet med övergripande rekommendationer.²²

Kungliga biblioteket

I sin delredovisning 2021 för samordningsuppdraget om öppen tillgång till vetenskapliga publikationer ringade KB in fem prioriterade områden rörande öppen tillgång till publikationer: ökade kostnader, harmonisering av principer, upphovsrättsliga förutsättningar, tekniska förutsättningar, forskningens incitamentsstrukturer²³. I sin redovisning från 2022 pekar KB på ett behov av nationell harmonisering av principer och policyarbete för öppen tillgång, inklusive en anpassning till den internationella utvecklingen²⁴. Resonemanget lutar sig mot UNESCOs rekommendation för öppen vetenskap såväl som ett flertal andra initiativ och organisationer inom EU. KB föreslår vidare att en informations- och kompetenshöjande insats om FAIR för publikationer genomförs, detta för att "FAIR-principerna pekar på ett utvecklingsbehov för att såväl publikationer som metadata ska uppfylla FAIR-kriterierna"²⁵. I juni 2022 gav regeringen KB uppdrag att ta fram en nationell policy för öppen vetenskap som ska presenteras hösten 2023.

Infrastruktur

Tillgången till ändamålsenlig infrastruktur är en förutsättning för öppen vetenskap. I augusti 2021 var utredningen *Stärkt fokus på framtidens forskningsinfrastruktur*²⁶ klar. Delar av utredarens förslag har betydelse för det nationella arbetet gällande öppen vetenskap. Utredningen slår bland annat fast att Sverige saknar, men behöver, en vision och strategi som klagör digitala teknologiers betydelse för forskningen samt att digitala infrastrukturer för forskning bör samlas i en gemensam myndighet. Detta skulle skapa bättre förutsättningar för samordning, kontinuitet och stabil finansiering. En av de infrastrukturer som ingår i förslaget för den nya myndigheten är Svensk nationell datatjänst (SND) som verkar för att tillgängliggöra forskningsdata och metadata via samverkan med svenska universitet och högskolor. SND ligger vid Göteborgs universitet och har hittills finansierats av medel från VR och ett konsortium med svenska lärosäten. Finansieringen har varit skakig då VRs tilldelning av medel sker i konkurrens med andra infrastrukturer, detta trots att SND är den enda nationella infrastrukturen som erbjuder lösningar för tillgängliggörande av forskningsdata och därmed grundläggande för regeringens målbild om öppet tillgängliga och FAIR data.

SUHFs färdplan

Ett dokument som kan betraktas som ett förtydligande av vad universitetens och högskolornas utvecklingsarbete med öppen vetenskap kan innebära är SUHFs nationella färdplan för öppen

²² [Vetenskapsrådets samordningsuppdrag om öppen tillgång till forskningsdata Delredovisning](#) s. 34

²³ [Samordning av arbetet för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer – delredovisning](#)

²⁴ [Samordning av arbete för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer – redovisning 2022](#) s. 27

²⁵ [Samordning av arbete för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer – redovisning 2022](#) s. 7

²⁶ [Stärkt fokus på framtidens forskningsinfrastruktur](#)

vetenskap²⁷ som publicerades våren 2021. Öppen vetenskap är i färdplanen avgränsat till forskningsdata och forskningsresultat. Dokumentet innehåller rekommendationer och åtgärder till lärosäten i syfte att påskynda arbetet mot öppen tillgång. Bland lärosätenas ansvar nämns att skapa forsknings- och utbildningsmiljöer som stödjer öppen vetenskap genom att både informera och utbilda samt ta fram styrdokument och ramverk. De ska tillhandahålla relevanta tjänster som är både prisvärda och uppfyller gällande lagkrav. Dessa bör tas fram i samverkan med andra lärosäten, finansörer och infrastrukturer. Lärosätena ska samverka internationellt genom exempelvis satsningar som EOSC och för att incitamentsstrukturer som främjar öppen vetenskap ska utvecklas.

“Så tillgängligt som möjligt och begränsat som nödvändigt”

Öppen tillgång till forskningsdata upplevs ofta stå i konflikt med forskningsetiska principer och sekretess. I forskningspropositionen har regeringen tagit fasta på EUs princip att forskningsdata ska ”göras så tillgängligt som möjligt och begränsat som nödvändigt”²⁸. Öppen tillgång till forskningsdata handlar alltså *inte* om att tillgängliggöra känsliga personuppgifter eller på andra sätt bryta mot forskningsetiska riktlinjer och principer. Gränserna för vilka data som faller inom och utanför sekretess är dock inte alltid glasklara. Intressant i sammanhanget är att öppen tillgång till forskningsdata i relation och offentlighetsprincipen berörs i både Vetenskapsrådets²⁹ delredovisning och i SUHF:s färdplan. SUHF skriver i sin färdplan att det i Sverige redan finns en implicit öppen tillgång till forskningsdata genom just offentlighetsprincipen eftersom ”[d]en rådande uppfattningen är att forskningsdata i regel utgör allmän handling”³⁰. Vetenskapsrådet skriver att öppen tillgång inte är samma sak som att forskningsdata, i enlighet med offentlighetsprincipen, kan lämnas ut om någon begär detta. Data som är öppna är sådana som aktivt delas för att vara just tillgängliga medan offentlighetsprincipen enbart medger tillgång till följd av en begäran som beviljas under förutsättning att ansvarig myndighet anser att utlämning inte hindras av sekretess.

Vetenskapsrådet skriver vidare att utifrån ett arkiveringsperspektiv kan repositorer för tillgängliggörande av data inte likställas med arkiv. Repositorier drivs ofta av andra aktörer än de myndigheter forskare är knutna till. Inom olika forskningsområden nyttjas olika repositorer medan arkiv är knutna till specifika universitet eller högskolor. I repositorer är det ofta enbart metadata som delas. Att arkivera och dela data är olika praktiker som bedrivs utifrån olika ramverk, i olika syften och involverar olika aktörer även om det i dessa båda praktiker finns gemensamma element så som att beskriva forskningsdata med metadata. Vetenskapsrådet påpekar att det är viktigt att se till möjligheten att samordna tillgängliggörande av data med andra aktiviteter som rör datahantering i forskningsprojekt, så som lagring, då behov av lagringslösningar kan förväntas öka i takt med att allt mer data görs tillgängligt. SUHF framhåller att arkivering ska ”...ingå som en integrerad del i forskningsprocessen och arbetet med öppen tillgång”³¹.

Sveriges riktning

I sin strategi för Sveriges deltagande i Horisont Europa skriver regeringen att ”Sverige ska vara ledande inom öppen vetenskap”³². I texten lyfts framför allt initiativ på europeisk nivå som EOSC och cOAlition S. Hur Sverige ska bli ledande inom öppen vetenskap framgår inte med tydlighet utöver att

²⁷ [Nationell färdplan för öppen vetenskap](#)

²⁸ [Regeringens proposition 2020/21:60](#) s. 101

²⁹ [Vetenskapsrådets samordningsuppdrag om öppen tillgång till forskningsdata Delredovisning](#) s. 24

³⁰ [Nationell färdplan för öppen vetenskap](#) s. 5

³¹ [Nationell färdplan för öppen vetenskap](#), s. 6

³² [En nationell strategi för svenskt deltagande i Horisont Europa 2021-2027](#) s. 15

texten lyfter behovet av samverkan mellan aktörer inom området för att stärka samarbete och utveckla rutiner. Texten lyfter även att meriterings- och utvärderingssystemet behöver anpassas³³. Frågan om meriteringens betydelse som incitament för övergången till öppen vetenskap är återkommande i såväl forskningspropositionen³⁴, hos Vetenskapsrådet³⁵ och i SUHF:s färdplan. I Sverige förefaller tyngdpunkten i arbete och engagemang vid myndigheter i frågor som explicit kopplas till öppen vetenskap att hittills ha fokuserat på OA-publicering samt forskningsdata. Regeringens målbild från 2016, att alla publikationer som baseras på offentlig forskningsfinansiering skulle vara öppet tillgängliga från och med 2021 har inte kunnat infrias. Målet att all forskningsdata från offentligt finansierad forskning ska vara öppet tillgängliga senast 2026 om inga juridiska eller etiska hinder finns står fast.

Exempel andra universitet

Under projektets gång har vi träffat representanter från fyra utländska universitet som har kommit längre i processen gällande öppen vetenskap än de svenska lärosätena. Även om dessa universitet skiljer sig från varandra i storlek, ämnesbredd och organisationsstruktur och de nationella kontexterna varierar, så finns det många likheter i erfarenheter och i hur man har tagit sig an uppgiften.

Utrecht universiteit

Utrecht universitet (UU) är som organisation mer centraliserat än LU och har i jämförelse något mindre ämnesmässig bredd. Öppen vetenskap är idag en vägledande princip i universitetets strategiska plan, vilken har ledorden "Open mind, Open attitude, Open Science"³⁶. I Nederländerna finns en nationell plan för öppen vetenskap³⁷ och också ett nationellt protokoll för forskningsutvärdering som inkluderar öppen vetenskap.

UUs program för öppen vetenskap startades 2019 efter ett initiativ från universitetsbiblioteket. Programmet fokuserades på fyra spår kring vilka arbetet sedan organiserades: Open Access, FAIR Data & Software, Rewards & Incentives, Public Engagement. Spåren var förankrade i den nationella planen och det ansågs viktigt att de var skalbara nationellt och lätta att kommunicera uppåt.

Utmärkande för programmet är att det drivs och företräds av profilerade forskare och att det genomsyrar hela organisationen. Man har utsett en "Open Science Champion" som huvudföreträdare för programmet och arbetet utgår från Utrecht University Open Science Platform, en rådgivande plattform bestående av ca. 20 forskare från olika discipliner. Förankring och implementering sker i spårspecifika grupper på fakulteterna. Programmet finansierar också Open Science Community Utrecht (OSCU), en organisation för unga forskare. OSCU ligger utanför programmets organisation och arbetar självständigt och engagemangsskapande kring öppen vetenskap med workshops och liknande initiativ.

Universitetsledningens engagemang, prioriteringar och kommunikation kring öppen vetenskap har varit centralt för programmets framgång. Universitetet har utvecklat ett gemensamt narrativ kring öppen vetenskap som används i många sammanhang, och har arbetat mycket med att kommunicera den öppna vetenskapens positiva effekter på forskningen. Universitetet är också mycket synligt i den

³³ [En nationell strategi för svenskt deltagande i Horisont Europa 2021-2027](#) s. 16

³⁴ [Regeringens proposition 2020/21:60](#)

³⁵ [Vetenskapsrådets samordningsuppdrag om öppen tillgång till forskningsdata Delredovisning](#) s. 18

³⁶ [Strategic Plan 2025 - Utrecht University](#) [2022-08-25]

³⁷ [National plan open science](#)

offentliga debatten i dessa frågor. Samverkan inkluderar all utåtriktad verksamhet och ses som en viktig del av öppen vetenskap.

Programmet har en budget på 2 miljoner euro, och det genomförs inom programmet en årlig utvärdering (Open Science Monitor) för att mäta programmets resultat och påverkan.

Université Paris-Saclay

Université Paris-Saclay är liksom LU ett stort och ämnesmässigt brett universitet med många lokaliteter. Det finns en universitetsgemensam policy för öppen vetenskap. Bibliotekets avdelning för öppen vetenskap ansvarar för arbetet, tillsammans med Vice-reaktor för öppen vetenskap och en kommitté bestående av experter, fakultetsrepresentanter, IT och bibliotek. Kommittén startades 2020, först tänkt att vara en beslutsfattande instans, men är nu mer en diskussionspart och informationskanal. Man har där arbetat fram ett ambitiöst strategiskt dokument för öppen vetenskap³⁸, strukturerat kring LERUs åtta pelare. Dokumentet inleds med ett ställningstagande för öppen vetenskap, och sedan vigs en sektion för varje pelare, med bakgrund och tidsplaner. Dokumentet uppdateras årligen, och kompletteras så som i Utrecht med en separat Open Science Monitor, en kontinuerlig uppföljning av dess implementering vid lärosätet.

Universitetet i Tromsø

Universitetet i Tromsø (UiT) är ett mindre bredduniversitet. Öppen vetenskap där är i mångt och mycket en gräsrotsprocess som över tid har omfamnats av universitetsledningen och utvecklats till en profilfråga för universitetet. UiT har gjort det till ett strategiskt mål att ligga i framkant av utvecklingen av öppen vetenskap, och forskarmedverkan och förankring bland forskare har varit avgörande faktorer för framgång och utveckling kring dessa frågor. Tromsø signerade tidigt DORA-deklarationen.

Ett viktigt och tidigt område för UiT var öppen data. Ett lokalt arkiv som utvecklats för lingvistiska forskningsdata växte till att bli ett nationellt arkiv med parter i hela landet. UiT har på ett liknande sätt jobbat med många små projekt kring forskningsdata, och som sammantaget utvecklats till en nationell infrastruktur. Infrastrukturen föranledde sedan utvecklingen och implementeringen av en forskningsdatapolicy, vilket gjordes av UiTs motsvarighet till LUs forskningsnämnd.

UiT antog 2021 en förhållandevis radikal policy för parallellpublicering som är i linje med Plan S och utgår ifrån den så kallade Harvardmodellen. Denna strategi innebär att universitetet gör det obligatoriskt för dess forskare att publicera fulltexter av deras accepterade artikel- och kapitelmanuskript öppet direkt vid publicering, oavsett hur förlagskontrakten ser ut. Universitetet tar fullt ansvar för hanteringen, och rektor ansvarar för eventuella konflikter med förlag. Universitetsledningen är synliga och drivande i frågorna kring öppen vetenskap, och man har producerat en kortare informationsfilm³⁹ med prorektor för forskning i spetsen.

Köpenhamns universitet

Köpenhamns universitet (KU) är på många sätt i samma fas som Lunds universitet när det gäller arbetet med öppen vetenskap. I slutet av 2019 skapades en arbetsgrupp ("OS Task Force") med målet att ta fram ett förslag till färdplan för KU. Som sitt underlag för förslaget, utöver internationell och nationell omvärldsbevakning och deltagande i aktiviteter inom DeIC (Danmarks samarbete kring e-infrastruktur), LERU och 4EU+⁴⁰, bjöd arbetsgruppen in till sammanlagt 11 workshops för KUs

³⁸ [Science ouverte](#)

³⁹ [Åpen vitenskap ved UiT](#) [2022-08-25]

⁴⁰ [4EU+](#)

medarbetare. Ett utkast till förslag avrapporterades till KUs ledning i slutet av 2021. Förslaget innehåller en vision, fyra huvudteman baserade på LERUs färdplan (Datahantering enligt FAIR-principerna, Open Access, Citizen Science, Open Education), och ett förslag till hur KU ska organiseras kring frågorna. Man föreslår att en koordinerande grupp med ett tydligt mandat att bygga upp och utveckla de prioriterade områdena tillsätts under prorektor för forskning.

Öppen vetenskap vid LU

För att skapa oss en bild av var LU står idag i relation till LERUs färdplan och för att kunna komma med förslag på prioriterade områden att arbeta vidare med genomfördes en inventering. I denna inkluderades LUs strategiska plan och forskningsstrategi. Vi har även tagit del av rapporter från projekt kring teman som gränsar till öppen vetenskap och som genomförts under de senaste åren. En komplett bild av vad forskare gör som kan placeras under paraplyet öppen vetenskap har inte varit möjlig att få fram. Däremot har vi genom samtal med 11 forskare ringat in några olika exempel på hur öppen vetenskap kan praktiseras vid LU idag samt utvecklingsmöjligheter och barriärer som dessa forskare identifierat och erfarit i relation till öppen vetenskap. Vi har även samtalat med stödfunktioner vid LU för att ringa in hur öppen vetenskap aktualiseras i deras verksamhet, för att få en bild av vilken typ av stöd som redan finns inom området och för att identifiera utvecklingsområden. För att få en bild av i vilken utsträckning frågor om transparens, tillgänglighet och reproducerbarhet ryms i forskningsstrategiska diskussioner skickades frågor till respektive fakultets forskningsnämnd. Detta avsnitt inleds med en redogörelse för det som framkom i enkäten, följt av en beskrivning av hur och var inom LU olika aspekter av öppen vetenskap praktiseras och aktualiseras.

Svar från fakulteterna

Enkäten som besvarades av åtta av nio fakulteter innehöll fyra öppna frågor:

- Finns det en strategi eller diskussion på fakulteten kring forskningens transparens, reproducerbarhet och tillgänglighet?
- Finns det någon strategi eller förekommer det någon diskussion kring specifika aspekter av öppen vetenskap?
- Vilka möjligheter och trösklar ser ni för ökad implementering av öppen vetenskap vid er fakultet?
- Vad önskar ni att LU gör eller erbjuder centralt för att underlätta övergången till, och implementeringen av, öppen vetenskap?

Av svaren framgår stor samstämdighet gällande pågående diskussioner och befintliga behov. Ingen fakultet har en uttalad strategi kring öppen vetenskap men frågor som handlar om forskningens transparens, reproducerbarhet och tillgänglighet diskuteras både implicit eller explicit i samband med frågor om etik och god forskningssed och är inbäddade i frågor om forskningens kvalitet. Flera fakulteter beskriver också att intresse och kunskaper om öppen vetenskap varierar stort mellan forskare och att det är finansiärers krav mer än något annat som föranleder diskussioner. Det som inbegrips i öppen vetenskap förekommer alltså redan till viss del i diskussioner, men explicita kopplingar till öppen vetenskap i strategiska dokument förekommer inte. Av svaren är det också tydligt att det framförallt är open access-publicering och forskningsdata som utgör de konkreta tillämpningarna av öppen vetenskap som diskuteras. Just öppna data och tillgängliggörande av data är en fråga förbunden med andra aspekter av forskningsdatahantering så som lagring, juridik och etik. Öppen vetenskap, och öppna data specifikt, uppfattas ofta stå i konflikt med forskningsetiska principer och informationssäkerhet.

För fakulteterna är fakultetsbiblioteket det självklara stödet för oa-publicering och datahanteringsplaner. Support kring dessa frågor är en del av fakultetsbibliotekets dagliga verksamhet. Fler fakulteter skriver att det ändå råder osäkerhet både kring hur forskningsdata praktiskt ska hanteras. Adekvata infrastrukturer för exempelvis lagring saknas och frågor gällande tillämpning av etiska och juridiska regelverk i relation till forskningsdata är många. För forskare som inte är svensktalande kan det vara ännu svårare att få kunskap om vilka regelverk som gäller. Önskemål om ett utökat centralt juridiskt stöd på området efterfrågas, såväl som centrala utbildningsinsatser och infrastrukturer för lagring. Samstämmigheten är stor. Fakulteterna vill att LU centralt tillhandahåller infrastrukturer, verktyg och stöd som gör det möjligt för forskare vid LU att lagra data och som lever upp till befintlig lagstiftning och harmoniserar med forskningsfinansiärens krav gällande tillgänglighetsförande. Svaren visar också hur nära kopplat öppenhet är till andra aspekter av forskningsdata, framförallt lagring och behovet av juridisk expertis. En mer tillgänglig central support med juridisk expertis gällande forskningsdatahantering efterfrågas.

Open access-publicering

I juni 2021 fattade rektor beslut att anta den oa-policy⁴¹ som arbetats fram inom detta projekt. I policyn tar Lunds universitet tydligt ställningstagande för open access-publicering genom skrivelserna att universitetet ska "...verka för att forskningen och spridningen av forskningen präglas av öppenhet, effektivitet, och tillgänglighet" samt "...att öppen tillgång utgör normen för den vetenskapliga kommunikationen, och att inskränkningar i öppenheten utgör undantagen"⁴². Enligt samma policy är det Universitetsbibliotekets uppgift att årligen följa upp oa-publiceringen vid LU. En modell för detta, där ytterligare publikationstyper utöver tidskriftsartiklar ingår är under utarbetning.

Andelen open access-publicering har ökat markant under de senaste åren. Uppgifter från LUs forskningsinformationssystem LUCRIS visar att andelen vetenskapliga artiklar som är open access har ökat från 26 % 2015⁴³ till 69 % 2021⁴⁴. Ökningen beror på det ökade antalet publiceringsavtal mellan BIBSAM och förlag och som LU har anslutit sig till. Förutom hantering av publiceringsavtal erbjuder LU via Universitetsbiblioteket och fakultetsbiblioteket stöd för publiceringsavgifter, plattformarna Open Journal Systems (OJS) och Open Monograph Press (OMP) samt rådgivning.

I samtal med forskare såväl som representanter från fakultetsbiblioteket framkommer en samstämmig bild, att medvetenheten och kunskapen om open access har ökat markant under de senaste åren och att open access-publicering kommit att bli norm inom många grupperingar. Dock råder fortfarande en oro kring "predatory publishing", att finansieringsmodellen med APCer (author processing charges) har gett upphov till oseriösa tidskrifter med bristande eller i värsta fall ingen peer-review. Ytterligare ett hinder för ökad oa-publicering är att vissa traditionella publiceringsvägar är mer meriterande för forskarens karriär än befintliga oa-alternativen inom ämnet. Det faktum att publiceringstraditionerna skiljer sig åt mellan ämnesområden innebär att möjligheterna till open access-publicering också varierar. HT-fakulteterna har tagit ett samlat grepp om sin utgivning och har en koordinator på kansliet som aktivt arbetar med publiceringsfrågor. Bland forskare finns ett engagemang för frågan, kritik mot de nationella satsningarna på transformativa avtal och en önskan om ett LU-baserat stöd för diamond oa-tidskrifter.

Fakultetsbiblioteket utgör idag självklara supportenheter för forskare och fakulteterna i frågor som handlar om oa-publicering. Biblioteket erbjuder information om befintliga avtal och finansiering för

⁴¹ [Open access-policy för publikationer och konstnärliga verk](#)

⁴² [Open access-policy för publikationer och konstnärliga verk](#)

⁴³ [Lunds universitets årsredovisning 2020](#) s. 69

⁴⁴ [Lunds universitets årsredovisning 2021](#) s. 72

oa-publicering och via Universitetsbiblioteket erbjuds även tillgång till publiceringsplattformarna OJS och OMP.

FAIR & EOSC

I vilken utsträckning data som tas fram vid Lunds universitet tillgängliggörs i enlighet med FAIR går idag inte att säga då det saknas möjlighet att ta fram den typen av underlag. Internationellt finns en uppsjö av olika arkiv för data i vilka LUs forskare publicerar data och metadata. Vissa arkiv har ett mer ämnesspecifikt fokus och andra ett bredare. Forskare publicerar ibland även data i tidskrifter i samband med publicering av artiklar. Vi vet att forskare vid LU delar data, men var data finns och i vilken utsträckning detta görs kan vi inte uttala oss om. Flera fakulteter har inkommit med önskemål om en modul i LUCRIS för forskningsdata till LUCRIS-förvaltningen men en sådan har ännu inte implementerats på grund av de många olika initiativ kring forskningsdatahantering, utredningar och projekt, som varit igång under de senaste åren. Implementeringen av en sådan modul skulle göra det möjligt för forskare att synliggöra var data finns, inom vilka projekt de tagits fram samt för vilka publikationer de används. En modul för forskningsdata skulle också ge LU en samlad bild av i vilken utsträckning forskningsdata tillgängliggörs. LUCRIS-förvaltningen har planerat en pilotstudie för implementering av datamodulerna under hösten 2022.

Forskningsdataområdet är ett hett område som flitigt diskuterats under de senaste åren men där konkreta infrastrukturella lösningar som driver området framåt, inte bara i mot tillgängliggörande utan även ur andra hänseende, saknas. Det är svårt att bryta loss tillgängliggörande och FAIR från andra aspekter av forskningsdatahantering så som lagring, arkivering, bevarande och de juridiska och etiska ramverk som reglerar hanteringen av forskningsdata. Detta är tydligt i såväl de samtal som genomförts med forskare under projektets gång, i svaren från enkäten som vi skickade till fakulteterna som i de slutsatser som presenterats i rapporten från det redan avslutade projektet *Samordning av forskningsdataområdet*⁴⁵. Vilka regler som gäller och hur tillgängliggörande förhåller till sig lagstiftning och forskningsetik samt hur forskare ska gå till väga för att praktiskt göra sina data tillgängliga är för många oklart. Det finns också en oro bland forskare att tillgängliggörande kommer att öka deras administrativa börda.

I projektet *Samordning av forskningsdataområdet* identifierades följande åtgärder som högprioriterade: långtidslagring, policy för forskningsdata, datahanteringsplaner och tillgängliggörande av forskningsdata. Som en del av projektet, som slutfördes i juni 2021, genomfördes bland annat en verksamhetskartläggning av befintliga förmågor och utvecklingsområden vid LU för att stödja forskares hantering av forskningsdata genom forskningsprocesser. Verksamhetskartläggningen visade på många tillkortakommanden gällande LUs stöd för hantering av forskningsdata men även på motstridiga uppfattningar mellan forskare och stödenheter gällande i vilken utsträckning befintlig support motsvarar behov. Forskare saknade lagringlösningar för både aktiva och inaktiva data, stöd för att dela och publicera data och för säkert kunna skydda data. Kontaktvägarna till stöd upplevdes som svårnavigerade och informationen svårtillgänglig. Vissa delar av stödorganisationerna uppgav däremot att de redan erbjuder ett helhetsstöd för forskningsdatahantering och att de har bra och tydliga kommunikationsvägar. Andra uppgav att de inte kunde leva upp till forskarnas förväntningar eller ägnade tid åt att reda ut felaktig information som förmedlats från andra delar av LU. Rapporten konstaterar vidare att stödet varierar mellan fakulteterna vilket resulterar i ojämlika möjligheter för forskare att få information och

⁴⁵ [Slutrapportering av samordning av universitetets hantering av forskningsdata](#)

rådgivning. Sammanfattningsvis visar rapporten av forskningsdatahanteringen vid LU är både rörigt och bristfälligt. För att åtgärda bristerna ger rapporten också ett antal rekommendationer.

1. Att LU tar fram en vision för forskningsdataområdet
2. Att LU tar fram en forskningsdatapolicy med tillhörande riktlinjer samt säkerställer att nödvändig infrastruktur och stöd finns vid LU för att policy och riktlinjer ska kunna efterlevas.
3. Att LU instiftar en samordnande roll med tydligt mandat och ansvar för området forskningsdatahantering
4. Att en metadatakatalog för forskningsdata utvecklas.

Vi kommer att återkomma till dessa i rapportens andra del i anslutning där verksamhetsplanen diskuteras.

I de samtal som genomfördes med forskare under det här projektets gång framkom att tillgängliggörande av data uppfattades stå i konflikt med forskningsetik och juridiska ramverk. Vad som kan och får tillgängliggöras upplevs som oklart. Även bland entusiaster för datadelning som framhävde värdet av att dela data för att den ska kunna återanvändas och studier kunna replikeras fanns en osäkerhet kring hur den här praktiken kan genomföras i enlighet med rättsliga och etiska ramverk. Olika typer av data ger upphov till olika frågeställningar gällande tillgängliggörande såväl som etik, sekretess och immaterialrätt. Kunskaperna om offentlighets- och sekretesslagstiftningen och arkivlagen, och hur dessa ska tolkas i relation till olika typer av data förefaller vara mycket varierande. Vidare verkar det råda en hel del begreppsförvirring inom forskarkollektivet kring begrepp som lagring, arkivering och bevarande, vad som skiljer och förenar dessa, samt hur de förhåller sig till tillgängliggörande enligt FAIR-principerna.

Fakultetsbiblioteken är de enheter som idag erbjuder stöd knutet till tillgängliggörande av forskningsdata. Form och uträkning av den här verksamheten varierar mellan fakulteter. Vanliga former av stöd utgörs av workshopar, inslag eller kurser på forskarutbildningsnivå, individuell rådgivning, digitala kurser. I dagsläget finns en LU-övergripande gruppering som ägnar sig åt frågor gällande tillgängliggörande av forskningsdata. Det är den Data Access Unit (DAU) som etablerats som del av LUs konsortiemedlemskap i Svensk Nationell Datatjänst (SND) enligt uppdrag från rektor 2019. I projektet ingår finansiering för domänspecialister omfattande sammanlagt 60 % av en heltid samt för en verksamhetskoordinator motsvarande 50 % av en heltid avsattes under en period av fyra år. I rektorsbeslutet gällande projektet står det att "Universitetets DAU behöver utvecklas både med resurser och kompetenser, för att möta forskarnas behov av stöd och support i hantering av forskningsdata, exempelvis rörande juridiska och etiska spörsmål, dokumentations- och metadatafrågor"⁴⁶. Grupperingen är sedan 2020 LUs lokala nod för granskning av forskningsdata i SNDs system för dataorganisering och information (DORIS). DAU:ens medlemmar utgörs av bibliotekariéer från UB och fakultetsbiblioteken. LU har idag tre domänspecialisterna som finansieras på 20 % vardera och bistår forskare vid svenska lärosäten med råd vid tillgängliggörande av data inom sina respektive ämnesområden.

Våren 2021 avrapporterade E-infrastrukturutredningen⁴⁷ till forskningsnämnden och rektor fattade i slutet av samma år beslut att ge förvaltningschefen uppdraget att etablera enheten. I utredningen formulerades enhetens uppdrag som att gentemot forskare fungera som en ingång till stöd för digitala tjänster och support som erbjuds av enheten själv eller i samarbete med andra stödfunktioner vid LU. Enheten beskrivs vidare som LUs kontaktyta gentemot externa aktörer inom

⁴⁶ Uppdrag för samordning av universitetets deltagande i Svensk Nationell Datatjänst 2018-2022, Drn STYR 2019/446, s.1-2

⁴⁷ [Utredning av E-infrastruktur](#)

e-infrastrukturområdet. Detta överlappar i viss mån med aktörer inom området öppen vetenskap. Exempel på sådana som omnämns i E-infrastrukturutredningen är SND och EOSC. Enheten ska också på uppdrag av ledningen ta fram beslutsunderlag och policyförslag inom forskningsdataområdet. Enheten för E-infrastruktur är ännu inte bemannad men kan, när den väl är på plats, att ha stor betydelse för vidareutvecklingen av både hantering av forskningsdata och implementeringen av öppen vetenskap vid LU.

I maj 2022 blev LU medlemmar i EOSC. Medlemskapet innebär att LU ska vara med och bidra till utvecklingen tekniska lösningar för att dela data och bidra till att definiera principerna för öppna data. En kontaktperson vid LU som koordinerar LUs engagemang och bidrag till EOSC behövs.

Den sammantagna bilden av området FAIR visar att det är nära förbundet med andra aspekter av forskningsdatahantering. De projekt som avslutats och pågår och som har beröringspunkter med FAIR visar att det bland forskare och stödorganisationer finns kunskap och intresse kring frågan och områdets utveckling. Samtidigt framträder i det material som redovisats ovan en något rörig bild av forskningsdataområdet på LU. Olika delar av universitetet befinner sig i olika faser, medvetenheten om vad som kan och bör tillgängliggöras varierar och hur detta ska göras är oklart för många. De förslag som lagts fram inom ramen för tidigare projekt för att lösa flera av de knutar som uppmärksammats här har hittills inte implementerats. Ett LU-gemensamt samlat grepp kring nödvändiga infrastrukturer, en tydlig ambition och kontinuerliga utbildnings- och kompetenshöjande insatser behövs.

Utbildning

Den inventering som gjorts inom ramen för projektet har visat att utbildningsinsatser riktade till forskare och doktorander med koppling till öppen vetenskap framförallt fokuserar på publicering och forskningsdatahantering och genomförs av anställda vid fakultetsbiblioteken. Vid många fakulteter genomförs utbildning på dessa teman av fakultetsbiblioteken inom ramen för doktorandkurser men även workshopar och individuell rådgivning erbjuds.

I de samtal som genomförts med forskare är behovet av utbildning och kunskapshöjande insatser på området ett återkommande tema. Innehållsrika Canvaskurser på olika teman med råd och tips lyfts bland de förslag som framkommer i samtalen men även behovet att diskutera öppen vetenskap och tillgängliggörande av forskningsdata som en del av forskningens metodologi. I samtalen finns också exempel på hur detta lyfts in i utbildning på mastersnivå, då på den individuella lärarens egna initiativ. Detta förefaller dock inte vara utbredd praxis. Förändrade krav från finansiärer har också lett till ett ökat behov av kunskap om öppen vetenskap bland personal som stöttar vid forskningsansökningar. Ett återkommande uttalat behov bland såväl forskare som stödpersonal är juridisk och etisk kompetens.

Inventeringen visar att utbildningsbehovet kring öppen vetenskap är stort och att de frågor som finns exempelvis gällande tillgängliggörande av data är invävda i frågeställningar gällande etik eller juridik. Utbildningsinsatser som berör öppen vetenskap behöver inte nödvändigtvis göras separat utan kan med fördel integreras i frågor om etik och metodologi och kontextualiseras i relation till vidare frågeställningar och processer inom forskningen. Hur detta görs är givetvis avhängigt vem den tänkta mottagaren är samt vem som står för innehållet.

Meritering, incitament, utvärdering och metrik

I samtal med forskare framkommer återkommande betydelsen av att det ska vara meriterande, att det måste finnas incitament för forskare att implementera öppen vetenskap. För en del faller detta sig naturligt, det finns ett värde i att tillgängliggöra data för andra för att dessa ska kunna återanvändas eller tillgängliggöras för att kunna bevaras då de inte går att återskapa. Att inkorporera

medborgarforskning gagnar vissa projekt, stärker dess resultat och värdet för forskningen samt dess tillämpningar. För andra är förregistrering en lämplig väg för att säkerställa att samma studie inte initieras av en annan forskare. Incitamenten varierar utifrån projekt och disciplin men i många fall upplevs incitamenten saknas och öppen vetenskap betraktas som ytterligare en aspekt som medför en administrativ börda som åläggs forskare. I den genomläsning av befintliga styrdokument från LU kunde inga skrivningar gällande öppen vetenskap i relation till meritering och utvärdering identifieras dock har det kommit till vår kännedom att projekt om meritering är under utveckling våren 2022 och det vore önskvärt att man redan i detta projekt beaktar öppen vetenskap som meriterande. I forskningsutvärderingen RQ20 är öppen vetenskap inget som beaktas, däremot lyfter vissa paneler öppen publicering som praxis inom en del områden. Panelen som granskade juridiska fakulteten rekommenderar fakulteten att konsultera DORA principerna⁴⁸ för ansvarsfull forskning vilket de uppfattar att LU och juridiska fakulteten till stor del redan gör⁴⁹. Någon modell gällande incitament och meritering för de som implementerar öppen vetenskap saknas idag vid LU utöver de incitament som forskare själv upplever som relevanta för just deras forskning.

Forskningens integritet

I RQ20 lyfter flera paneler att forskningsetiska perspektiv ofta avgränsas till att följa lagar, göra en etikprövning etc. men enligt ALLEAs kodex⁵⁰ för forskningens integritet är god forskningssed mer än detta. Principerna tillförlitlighet, ärlighet, respekt och ansvarighet ska genomsyra såväl praktiska och vetenskapliga problem som etiska. I samtal med forskare framkommer att öppen vetenskap och forskningsetik ofta uppfattas som aspekter som inte går ihop, alltså tvärtemot vad LERU hävdar. Detta "missförstånd" har med största sannolikhet att göra med osäkerhet eller brist på kunskap om vad det är som kan delas och tillgängliggöras i olika skeden av ett projekt och att öppen vetenskap inte handlar om att allt ska tillgängliggöras. Principen "så tillgängligt som möjligt, så begränsat som nödvändigt" förefaller föga uppmärksammas vid LU och att öppen vetenskap, att dela data, källkod eller analysförfarande, inte står i motsättning till forskningens integritet. Öppen vetenskap måste förankras vid LU som mer än en infrastrukturell och administrativ fråga och forskningens integritet skulle kunna utgöra en sådan väg att på strategisk och praktisk nivå göra detta.

Samverkan, allmänhetens deltagande och medborgarforskning

Samverkansbegreppet fick sitt stora genomslag i och med forskningspropositionen från 2016 och har sedan dess blivit ett etablerat begrepp. En del av de aktiviteter som idag benämns inom samverkan kan även placeras under paraplybegreppet öppen vetenskap.

I samtal med forskare framkommer att många redan idag på olika sätt involverar intressenter i sin forskning. Bland rektors rådgivande grupper finns både ett Kulturråd och ett Samverkansråd vilket indikerar att dessa områden redan har hög prioritet vid LU. Vid LU finns även kultur- och museiverksamheter som bedriver ett utåtriktat arbete mot skolor och en bredare allmänhet. Detta sker såväl genom besök och uppsökande verksamhet som digitalt⁵¹. Hur dessa grupperingar, enheter och befintliga former för samverkan sammanfaller med det som ryms inom öppen vetenskap kan undersökas ytterligare.

Att identifiera forskningsprojekt med inslag av medborgarforskning vid LU har varit svårt. En del projekt kommit till vår kännedom genom samtal och andra har vi hittat via Forskningsportalen och biologiska institutionens pågående medborgarforskningsprojekt finns på institutionens hemsida⁵².

⁴⁸ [San Francisco Declaration on Research Assessment](#) [2022-08-25]

⁴⁹ [RQ2020 Report on research Quality Process, RQ20](#), s. 273

⁵⁰ [Den europeiska kodexen för forskningens integritet](#)

⁵¹ [Visningar på nätet](#) [2022-08-25]

⁵² [Medborgarforskning – när vi behöver din hjälp](#) [2022-09-02]

Hur många, eller hur vanligt förekommande, projekt med inslag av medborgarforskning är vid LU är svårt att uppskatta. Den kompetens som finns vid LU om medborgarforskning förefaller vara knuten till specifika forskningsprojekt, forskare och forskningsgrupper.

Sammanfattning

Öppen vetenskap har under de senaste åren kommit att bli ett allt mer etablerat begrepp inom forskningspolitiken och betraktas av många intressenter i forskningen, politiken och samhället i övrigt som en hållbar strategi för att möta samtida utmaningar. Öppen vetenskap kan bidra till att upprätthålla den vetenskapliga kunskapens betydelse för att möta dessa och förtroendet för forskningen. Universitet och högskolor tillskrivs en stor betydelse för forskares förutsättningar att implementera öppen vetenskap. LU har genom sitt deltagande i bland annat SUHF, LERU och SND redan plattformar för att samverka med andra lärosäten gällande öppen vetenskap. Den internationella och nationella utvecklingen gör också tydligt att Lunds universitet behöver samla och utveckla sin expertis inom öppen vetenskap. Detta aktualiseras inte minst genom regeringens uppdrag till KB att ta fram en policy för öppen vetenskap till vilket universitet kan förväntas bidra, av SUHFs nationella färdplan och tillhörande riktlinjer, samt att kraven gällande implementering av öppen vetenskap är högre i Horisont Europa 2021-2027 än i EUs tidigare forskningsprogram. LUs medlemskap i EOSC innebär tillgång till ytterligare en plattform för samarbete och möjlighet att utveckla verksamheten lokalt. Området rör på sig snabbt, exemplen här ovan är bara några av de initiativ som tagits under det senaste året. Lunds universitet förväntas både bidra till och implementera öppen vetenskap.

DEL 2

I den här delen presenteras de förslag avseende vision, verksamhetsplan, organisering och kommunikationsplattform som utgör projektets leveransmål.

Vision

Här nedan följer det förslag gällande vision för öppen vetenskap som tagits fram inom projektet:

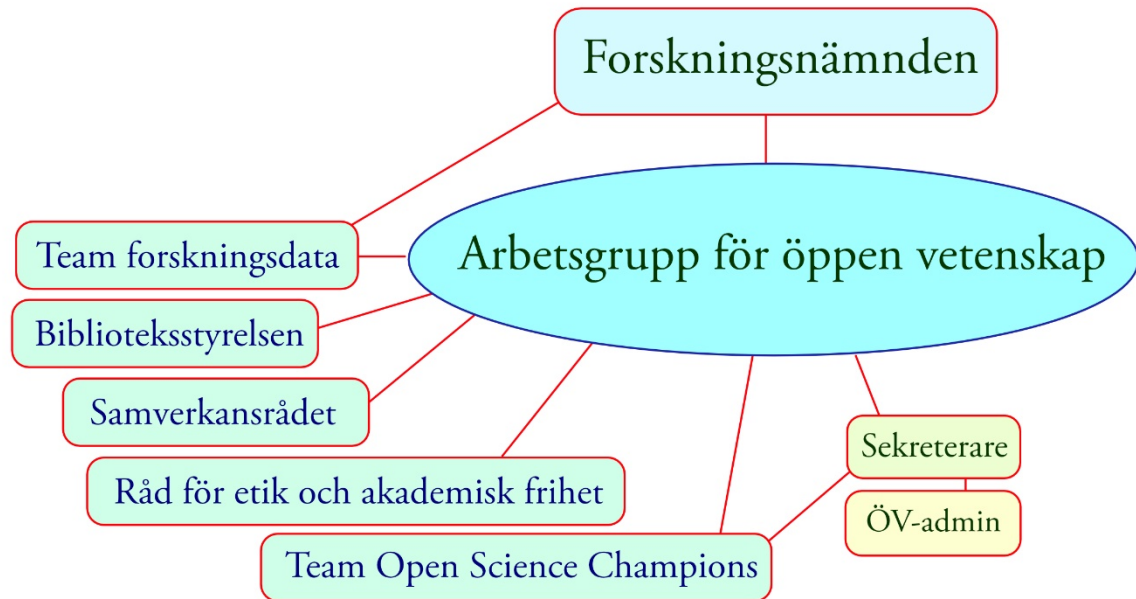
Öppenhet är tillsammans med kvalitet ledord för forskningen vid Lunds universitet. Öppen vetenskap gynnar transparens, reproducerbarhet och en mångfacetterad och ökad vidareanvändning av forskningens resultat. Öppen vetenskap demokratiserar forskningen och stärker samverkan mellan olika delar av samhället, discipliner och lärosäten. Detta är en nödvändighet i utvecklingen mot en hållbar framtid.

Lunds universitet bejakar och verkar för utvecklingen mot att allt fler delar av forskningen och dess processer tillgängliggörs i enlighet med principen så öppet som möjligt så begränsat som nödvändigt. I en samtid präglad av osäkerhet och utmaningar är Lunds universitet en stark och lyhörd aktör som generöst delar med sig av högkvalitativ forskning. Vi använder de möjligheter som öppen vetenskap rymmer för att förstå, förklara och förbättra vår värld och människors villkor.

Förslag till organisering

Utgångspunkten för nedanstående förslag är att öppen vetenskap är en forskningsfråga och det är forskare som framgångsrikt kan leda arbetet. Erfarenheter från universiteten i Utrecht, Tromsø, Köpenhamn och Paris-Saclay har visat på vikten av att ledning och forskare involveras för att framgångsrikt utveckla verksamheten kring öppen vetenskap, och att det finns en tydligt utstakad väg som är synlig för hela universitetet.

För att samordna arbetet kring öppen vetenskap föreslår vi att LU etablerar en ny arbetsgrupp under forskningsnämnden, Arbetsgruppen för öppen vetenskap (AÖV), samt tre nya grupper med specifika uppdrag: Team Open Science Champions, Team forskningsdata och Administrativt stöd för öppen vetenskap (ÖV-admin). Benämningen "team" används i denna rapport som ett arbetsnamn för att särskilja undergrupper från den övergripande arbetsgruppen. Utöver dessa nya grupperingar ska AÖV knytas till och bestå av representanter från andra redan existerande grupperingar vid LU. Dessa nya gruppers uppdrag och konstellation beskrivs här nedan, så även vilka redan existerande grupperingar som knyts till arbetsgruppen samt vad dessa grupperingar har för uppdrag i relation till AÖV.

Arbetsgrupp för öppen vetenskap

AÖV samordnar LUs arbete gällande öppen vetenskap och medlemmarna utgörs av representanter från olika expertområden. AÖV utses av och rapporterar till forskningsnämnden.

Uppdrag

AÖVs uppdrag är att samordna LUs arbete med öppen vetenskap. Uppdraget är flerspårigt i det att den både ska vara LU:s instans för diskussion och behandling av de frågor gällande öppen vetenskap som kommer till universitetet, såväl som en framåtblickande och pådrivande rådsfunktion åt Forskningsnämnden. Fokus är på universitetsgemensamma och ämnesöverskridande frågor. Ärenden som behandlas centralt och som har beröringspunkter med öppen vetenskap ska passera AÖV. Hit räknas allt som berör de fyra fokusområden som presenteras i verksamhetsplanen men även remissfrågor och ärenden med annat fokus där öppen vetenskap kan betraktas som en komponent, till exempel gällande meritering, etik eller upphovsrätt. Gruppen rapporterar årligen status för öppen vetenskap vid LU till Forskningsnämnden.

Sammansättning

Arbetsgruppen utgörs av representanter från LUs råd för etik och akademisk frihet, Samverkansrådet och Biblioteksstyrelse, Team Open Science Champions och Team forskningsdata. I gruppen finns också en sekreterare som hämtas från ÖV-admin. Mandatperioden i AÖV följer samma intervall som forskningsnämnden men det är viktigt att inte alla medlemmar byts ut samtidigt för att säkerställa kontinuitet och kunskapsöverföring.

Team forskningsdata

Det finns ett stort behov av centrala infrastrukturer för forskningsdata så som lagringsytor och en samordnad organisering kring forskningsdata på LU. Det finns en aktuell och gedigen rapport, *Samordning av forskningsdataområdet*, med praktiska förslag på vad LU behöver göra för att få infrastruktur och organisation kring denna på plats. Vi ser att det som behövs som nästa steg är en

samordnande arbetsgrupp som har mandat att driva arbetet. Vi föreslår därför att det etableras en arbetsgrupp, team forskningsdata, som också rapporterar till forskningsnämnden.

Uppdrag

Team forskningsdatas uppdrag är att ge forskningsnämnden praktiska och beslutsfärdiga förslag på hur LU kan etablera och utveckla centrala infrastrukturer och stödfunktioner för forskningsdata. Gruppen bör också ges i uppdrag att ta fram förslag till vision, policy och riktlinjer för forskningsdataområdet på LU.

Sammansättning

Arbetsgruppen samlar LUs expertis inom forskningsdata och FAIR, inklusive forskare, representanter från LUs DAU-grupp och enheten för e-infrastruktur, och andra enheter med relevant kompetens för att stärka och utveckla samarbetet mellan befintliga enheter.

Team Open Science Champions

Team Open Science Champions medlemmar är ansiktet utåt för öppen vetenskap vid LU och utgörs av forskare med stor erfarenhet av öppen vetenskap. I gruppen finns ett stort intresse, erfarenheter och engagemang för öppen vetenskap och gruppen ger förslag på hur LU kan jobba för att öka medvetandet och kunskapen om öppen vetenskap.

Uppdrag

LU Open Science Champions övergripande uppdrag och syfte är att inspirera och generellt verka för att öka medvetenheten om öppen vetenskap på LU, med målet att detta ska genomsyra hela organisationen. I Team Open Science Champions uppdrag ingår det också att verka som ambassadörer och förespråkare för öppen vetenskap. Detta innefattar att föreslå aktiviteter och sätta dagordningen för och leda arrangemang så som seminarier och konferenser på teman relaterade till öppen vetenskap. Dessa mötesplatser ska lyfta aktuella och lokala frågor inom öppen vetenskap, verka kontaktskapande inom organisationen och engagera och lyfta goda praktiska exempel på öppen forskning. Aktiviteter genomförs med stöd från ÖV-admin.

Sammansättning

Utgångspunkten är att gruppens medlemmar tillsammans utgör en mångfacetterad konstellation av forskare med erfarenheter av många och varierande praktiker som främjar öppen vetenskap. Medlemmarna är inte ämnes- eller fakultetsrepresentanter. Vi föreslår därför att gruppen initialt har minst 7 sju medlemmar och att den inte har ett övre tak då det är viktigt att gruppen är dynamisk och öppen för att ta in ny expertis fortlöpande. Gruppen utser själv en sammankallande ordförande, en roll som roterar årligen.

ÖV-admin och sekreterare

Vid sidan av ÖAV finns en administrativ grupp som underlättar för det praktiska genomförandet av möten och andra aktiviteter och säkerställer att den administrativa bördan minimeras för ÖAV och Team Open Science Champions.

Uppdrag

ÖV-admin ger stöd till ÖAV och Team Open Science Champions bland annat i form av sekreterare till båda grupperna. Gruppen bistår med underlag och hanterar universitetets informationskanaler om öppen vetenskap. Gruppen ska också vara behjälplig med att organisera de aktiviteter som förslås

och leds av Team Open Science Champions. ÖV-admin hanterar kontakter med andra stödverksamheter vid LU vars verksamhet berör öppen vetenskap.

Sammansättning

Gruppen bemannas av personer från centralt placerade stödenheter med goda kunskaper om öppen vetenskap samt en kommunikatör, förslagsvis från FSI, UB och centrala kommunikationsavdelningen.

Sekreteraren är en person på en central enhet med god inblick i och kunskap om öppen vetenskap, lokalt, nationellt och internationellt, och utgör länk mellan ÖV-admin, AÖV och Team Open Science Champions.

Befintliga grupper utvidgade uppdrag

I ÖAV finns representanter från LUs råd för etik och akademisk frihet, Samverkansrådet och Biblioteksstyrelsen då öppen vetenskap berör och i olika utsträckning behöver inkorporeras på dessa grupper agendor.

LUs råd för etik och akademisk frihet ska främja debatt, diskussion och kunskapsutveckling gällande etik. Vi föreslår att uppdraget preciseras till att även inkludera öppen vetenskap och förtydliga hur den öppna vetenskapens praktiker förhåller sig till forskningsetiska frågor.

Samverkansrådet samlar representanter från samtliga fakulteter och har en rådgivande roll i samverkansfrågor och fakultetsövergripande samarbete. Vi föreslår att gruppen uppdras att lyfta hur öppen vetenskap anknyter till den samverkan som sker vid LU.

Biblioteksstyrelsen ska främja kostnadseffektiva alternativ till OA-publicering.

Verksamhetsplan

Den verksamhetsplan som föreslås här utgör en bas för LUs vidare arbete gällande öppen vetenskap och att LU i samklang med den föreslagna visionen "...bejaktar och verkar för utvecklingen mot att allt fler delar av forskningen och dess processer tillgängliggörs i enlighet med principen så öppet som möjligt så begränsat som nödvändigt". I linje med projektets effektmål utgör verksamhetsplanen tillsammans med den föreslagna organisationen ett fundament för ett ställningstagande kring öppen vetenskap samt ett verktyg för att utveckla och erbjuda forskare långsiktiga möjligheter att implementera öppen vetenskap vid LU.

Det här förslaget är indelat i två delar. Först presenteras fyra fokusområden, alltså fyra aspekter av öppen vetenskap som kan vara lämpliga för LU att prioritera initialt. Dessa fyra fokusområden är:

- (1) open access
- (2) FAIR forskningsdata & källkod
- (3) Allmänhetens delaktighet
- (4) Meritering

Efter dessa presenteras kommunikation som ett eget område.

Open access

Enligt LUs oa-policy ska "öppen tillgång utgöra normen för den vetenskapliga kommunikationen" och inskränkningar undantag. Inventeringen visar att andelen open access-publicering ökat avsevärt vid LU under de senaste åren. LU bör aktivt och systematiskt undersöka hur universitetet kan utveckla och främja alternativa vägar mot open access, inklusive möjlig strategi gällande upphovsrätt som

innebär att LU-affilierade författare kan behålla upphovsrätten till sina publikationer (s.k. Rights Retention Strategy). LU ska ha kontroll över sin egen forskningsinformation.

Mål:

- LU-affilierade författare ska behålla upphovsrätten till sina publikationer
- Det ska vara enkelt för forskare från alla ämnen representerade från LU att publicera open access
- Det ska vara enkelt att få tillgång till och läsa publikationer skrivna av LU-författare
- Universitetet ska ha en mycket god överblick över kostnaderna för OA-publicering
- Alternativa vägar för OA-publicering ska utvecklas

Behov

- Uppfylla finansieringskrav
- Garantera finansiering
- Öka läsekretsen och tillgängligheten
- Stävja kostnadsökningarna för tillgång och publicering

Att göra

- UB ges i uppdrag att samordna systematisk omvärldsbevakning av alternativa publiceringsmodeller till transformativa avtal
- UB ska undersöka möjlig strategi gällande upphovsrätt som innebär att LU-affilierade författare kan behålla upphovsrätten till sina publikationer
- Ge UB och fakultetsbiblioteken i uppdrag att utreda möjligheter till Diamond OA och större egen utgivning
- Rekommendera ORCID och erbjuda stöd

FAIR forskningsdata och källkod

Projektet 'Samordning av forskningsdataområdet' identifierade brister och utvecklingsområden för LU gällande hantering av forskningsdata. Grundläggande infrastruktur för lagring, riktlinjer och stöd för att praktiskt kunna efterleva de lagkrav gällande forskningsdata behöver vara på plats innan öppna data som praktik kan förväntas få ett omfattande genomslag vid LU. Den inventering som gjorts inom projektet är samstämmig med den som beskrivs i slutrapporten från ovan nämnda projekt. De åtgärder som föreslås här nedan baseras därför till stor del på de som togs fram i samordningsprojektet.

Mål

- Det ska vara enkelt för forskare vid LU att dela data
- All forskningsdata där inga juridiska eller etiska hinder föreligger ska göras tillgängliga i enlighet med FAIR-principerna.
- Data framtagen av forskare vid LU ska vara enkel att hitta

Behov

- Grundläggande infrastruktur för lagring under och efter projekt
- Universitetsgemensam utbildning om FAIR och öppna data och hur dessa principer förhåller sig till lagrum och etiska ramverk
- Säkerställa att juridisk kompetens är lättillgänglig
- Samordning av forskningsdataområdet
- Metadatakatalog/datamodul i LUCRIS

Att göra

- Etablera samordnande grupp för forskningsdata, Team forskningsdata
- Etablera infrastrukturer som möter de lagringsbehov som finns vid LU
- Identifiera funktioner och personer vid LU som utgör universitetets spetskompetens gällande FAIR och ge gruppen i uppdrag att under 2023 ta fram ett digitalt utbildningsmaterial av generisk karaktär
- Ta fram digitalt utbildningsmaterial med juridiska perspektiv på forskningsdatahantering och hur dessa förhåller sig till öppen vetenskap
- Se över kommunikationsvägarna för juridiska frågor gällande forskningsdata
- Implementera forskningsdatamodul i Pure alternativt annan metadatakatalog

Samverkan och allmänhetens deltagande

Vid LU, och så även nationellt, finns en lång tradition av samverkan mellan forskare och olika aktörer utanför akademien. Den så kallade tredje uppgiften, att forskare kommunicerar sin forskning utanför universitet och med en bredare allmänhet som målgrupp är även detta en etablerad verksamhet. Bland rektors rådgivande grupper finns ett samverkansråd. Utöver detta finns vid LU även kultur- och museiverksamheter, LU innovation och säkerligen ytterligare enheter och grupperingar som redan involverar allmänheten. Hur detta anknyter till öppen vetenskap behöver adresseras och lyftas. Vad som egentligen kan räknas som öppen vetenskap i relation till allmänhetens delaktighet är snårigt.

Mål

- Det är enkelt för forskare vid LU att involvera externa samarbetspartners och allmänheten i forskningsprojekt på lämpligt sätt i relation till specifika projekts syften och mål
- Det är enkelt för forskare vid LU att bedriva medborgarforskning
- Det är enkelt för allmänheten att bidra till medborgarforskningsprojekt i LUs regi

Behov

- Tydliggöra samverkans roll i och för öppen vetenskap vid LU
- Synliggöra existerande medborgarforskning vid LU

Att göra

- Identifiera och integrera beröringspunkter mellan samverkan och kulturverksamhet och öppen vetenskap
- Etablera en samlad ingång för medborgarforskning vid LU dit både forskare och intresserad allmänhet kan vända sig
- Lyft fokusområdet och redan existerande initiativ gällande medborgarforskning i LUs informationskanaler

- Omvärldsbevaka: ex. följa upp KBs kartläggning av allmänhetens delaktighet i forskningen som avrapporteras 2023, följ utvecklingen av Vetenskap och Allmänhets plattform för medborgarforskning, LERUs taskforce för medborgarforskning kommer med underlag innehållande råd och riktlinjer vid årsskiftet 2022/23.

Meritering och incitament

För att den kulturförändring som öppen vetenskap innebär ska kunna ske behöver incitaments- och belöningsstrukturer såväl som utvärderingsmodeller beakta öppen vetenskap. Hur öppen vetenskap kan implementeras varierar mellan discipliner och specifika projekt och belöningsstrukturer behöver därför också ta hänsyn till detta. Den internationella och nationella utvecklingen på området behöver följas noga.

Mål

- Att tillämpa och integrera öppna praktiker i forskningen är formellt meriterande vid anställning och befordran

Behov

- Incitamentsstrukturer för öppen vetenskap vid LU
- Lokala riktlinjer för hur tillämpning av öppna praktiker ska värderas vid bl.a. anställning, befordran och utvärdering

Att göra

- Följa och bidra till det nationella arbetet på området
- Utveckla och implementera riktlinjer för hur tillämpning av öppen vetenskap ska värderas, bedömas och belönas
- Inkorporera öppen vetenskap i redan initierat projekt om meritering
- Göra öppen vetenskap till en aspekt som ingår i nästa forskningsutvärdering vid LU (motsv. RQ20)

Kommunikation

Lunds universitet behöver tydligt kommunicera sitt ställningstagande gällande öppen vetenskap såväl internt som externt. Information om varför och hur öppen vetenskap implementeras vid LU och vilket stöd som finns för forskare att tillgå för att implementera öppna praktiker i sin forskning måste vara lättillgängligt. LU behöver en kommunikationsstrategi gällande öppen vetenskap som beaktar såväl interna som externa målgrupper.

Mål:

- LUs ställningstagande för öppen vetenskap är känt internt och externt
- Det strategiska ställningstagandet för öppen vetenskap som antagandet av visionen innebär är förankrat inom alla delar av LU och alla enheter vid LU relaterar till den i sin verksamhet
- LUs forskare är väl medvetna om *varför* LU verkar för öppen vetenskap, utöver formella krav och påbud
- Forskare vid LU vet hur de kan tillämpa öppen vetenskap på ett sätt som passar deras forskning

- Stöd och information gällande öppen vetenskap är lättillgängligt

Behov:

- Aktiv diskussion om varför och hur LU kan både bidra till och implementera öppen vetenskap
- Ett gemensamt och tydligt narrativ om öppen vetenskap och Lunds universitet
- En kommunikationsplan som fokuserar på öppen vetenskap

Att göra:

- Kommunikationsplan gällande öppen vetenskap
- Information om öppen vetenskap integreras på LUs externa sidor och på medarbetarwebben
- Organisera lokala arrangemang och mötesplatser kring öppen vetenskap

Slutord

Utöver de aktiviteter som skrivs fram i planen rekommenderar projektgruppen att öppen vetenskap inkluderas i LUs kommande strategiska plan och forskningsstrategi. De fokusområden som presenteras i verksamhetsplanen är de som projektgruppen identifierat som lämpliga områden att initialt fokusera på, men vi menar också att ytterligare fokusområden bör etableras allt eftersom och att Arbetsgruppen för öppen vetenskap ges i uppgift att över tid ringa sådana. Samma sak gäller organiseringen där ytterligare team med specifika expertområden knutna till öppen vetenskap kan komma att behöva etableras. Här menar vi att det är viktigt att kontinuerligt fånga upp engagerade forskare, att universitetsledningen och forskningsnämnden uppmärksammar gräsrotsinitiativ och verkar för att lyfta öppen vetenskap vid LU.

För att LU ska vara en aktör som bidrar till öppen vetenskap nationellt och internationellt behövs en sammanhållen strategi. I denna behöver forskares erfarenheter, kunskaper och idéer om öppen vetenskap tillvaratas. Likaså behövs en engagerad ledning, stödorganisationer med tydliga mandat och kommunikationsvägar..

LUNDS
UNIVERSITET

Öppen vetenskap vid Lunds universitet

BASINFORMATION

Projektägare:

Per Mickwitz, Vicerektor

Ansvarig i linjen för projektet:

Håkan Carlsson, Överbibliotekarie

Projektledare:

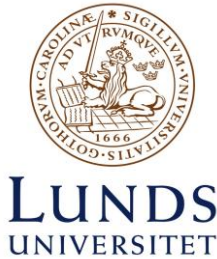
Karolina Lindh

Projektid:

2019-08-31 – 2022-06-30

Takbudget:

1 380 tkr

BAKGRUND

I forskningspolitiska propositionen *Forskning frihet framtid – kunskap och innovation för Sverige* (prop. 2021/21:60) står regeringens målbild att en omställning till öppen tillgång till forskningsresultat, vetenskapliga publikationer, konstnärliga verk och forskningsdata ska vara genomförd fullt ut senast 2026. För målbildens uppfyllnad tillskrivs lärosätenas roll en stor betydelse. Som medlem i LERU är LU också förbundet att arbeta med öppen vetenskap utifrån *Open Science and its role in universities: a roadmap for cultural change* som publicerades 2018. Färdplanen presenterar åtta pelare som den öppna vetenskapen vilar på och som krävs för att uppnå den kulturförändring inom akademien som öppen vetenskap innebär. Inom dessa ryms frågor gällande publicering, FAIR data, behov av utbildning och kompetensutveckling för olika yrkesgrupper inom akademien, forskningsetik och frågor gällande meritering och metrik. Målet med kulturförändringen är att ökad tillgång till vetenskap, transparens och reproducerbarhet. Att forskningsfinansiärer nu i högre utsträckning än tidigare ställer krav gällande tillgång och öppenhet till resultat av de projekt som de finansierar är ytterligare en faktor som manar LU att agera och etablera en struktur som underlättar för forskarna vid universitetet att göra olika aspekter av öppen vetenskap till en integrerad del av sin forskning. Vidare förväntas universitetet också i högre grad än tidigare lämna synpunkter på, och vara delaktiga i, nationella och internationella initiativ där Open Science-frågan belyses ur vitt skilda perspektiv.

För att säkerställa att lärosätets forskare kan uppfylla de nya kraven bör alltså universitetet aktivt medverka i omställningen till öppen vetenskap.

SYFTE

Syftet med det här projektet är att utreda olika alternativ för hur en struktur för LUs arbete med frågor som handlar om öppen vetenskap kan se ut. Förslagen ska adressera behov av både strategisk och operativ karaktär.

Det finns idag olika funktioner på universitetet som i olika omfattning stöttar forskare i de här frågorna. Vad som saknas är en gemensam funktion där frågor kan landa. Där man kan bevaka initiativ, prioritera insatser, formulera behov, och där man kan återkoppla insatser till ledningen; en universitetsgemensam funktion för öppen vetenskap. Tydligt formulerade uppdrag för en gemensam funktion kan också leda till en effektivisering av de befintliga stöd- och expertfunktionerna. Initiativ och lösningar kan skalas upp istället för att lösas lokalt ad hoc.

I den strategiska planen för Lunds universitet, under prioriterade områden, står att *forskningsresultaten ska vara öppna tillgängliga*. I linje med detta pågår ett arbete med

LUNDS
UNIVERSITET

formulerandet av universitetspolicier för tillgängliggörande av vetenskapliga publikationer (genomfört 2021), samt hantering av forskningsdata. En tydlig struktur kring öppen vetenskap på universitetet kan förenkla och effektivisera implementeringen av dessa policier. Förutsättningar för samordning av insatser och stöd ska kunna samordnas inom ramen för de förslag som läggs fram.

MÅL

Effektmål

- En aktualiserad diskussion kring öppen vetenskap på flera nivåer inom universitetet.
- Ett förtydligt strategiskt ställningstagande inför det fortsatta utvecklingsarbetet kring öppen vetenskap som beaktar god vetenskaplig praxis.
- Långsiktiga möjligheter för forskare att implementera öppen vetenskap med hjälp av ett välorganiserat och hållbart stöd inom området.

Leveransmål

- Inventera hur öppen vetenskap implementeras och praktiseras vid LU idag
- Föreslå en vision och tillhörande verksamhetsplan, inklusive förslag på utbildning, för arbetet med öppen vetenskap på Lunds universitet
- Föreslå hur LUs arbete gällande öppen vetenskap kan organiseras både strategiskt och operativt. Förslagen ska vara förankrade i ovan nämnda inventering och svara mot vision och verksamhetsplanen
- Föreslå en policy för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer vid Lunds universitet
- Lämna förslag på en kommunikationsplattform för arbetet med öppen vetenskap vid Lunds universitet

AVGRÄNSNINGAR

Utformning av infrastruktur är en viktig del i stödet, men ingår inte som en del i detta projekt.

RISKER

Även om idén om öppen vetenskap har funnits länge, och i många avseenden är etablerad, finns fortfarande utmaningar. Orimliga förväntningar på vad öppen vetenskap tillför på kort sikt är en potentiell risk.

Projektet är ett samordningsprojekt och förutsätter fakultetsdelaktighet och ledningsstöd. Detta är avgörande för att projektet ska lyckas.

Projektet handlar i någon mån om att ge förutsättningar för en kulturförändring, och kulturförändringar är svåra att mäta.

LUNDS
UNIVERSITET

ORGANISATION

- Uppdragsgivare:
Rektor
- Styrgrupp:
Per Mickwitz (ordförande)
Håkan Carlsson
Kristoffer Holmqvist
Karolina Lindh
Barbara Törnquist-Plewa
Heiko Herwald
Anna Hellgren (kommunikatör)
- Projektledare:
Karolina Lindh
- Projektgrupp:
Kristoffer Holmqvist
Maria Johnsson
Karolina Lindh
Jon Eriksen
- Referensgrupper:
Forskningsnämnden
Biblioteksnätverkets samverkansgrupp
Forskningsservice vid Sektionen Forskning, samverkan och innovation
Fokusgrupper med forskare
Informationssäkerhetsråd
Etikråd

Avrapportering sker kontinuerligt till Forskningsnämnden.

KOMMUNIKATIONSPLAN

Tas fram inom projektet

INTRESSENTANALYS

Tas fram inom projektet

LUNDS
UNIVERSITET

BUDGET

Projektledare	50%	1200 tkr
Driftskostnader		100 tkr
Seminarier/workshops		80 tkr

TIDSPLAN

Projekttid 2019-09-01 – 2022-08-31

Genomförandeplan tas fram inom projektet